

УДК 340.5

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.3/28>**Новікова М.М.**Херсонський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: 0000-0002-0334-3979**Зварич Р.В.**Заклад вищої освіти «Університет Короля Данила»
ORCID ID: 0000-0002-3296-9591**Дручек О.В.**Національної гвардії України факультету державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України
ORCID ID: 0000-0002-7460-8137

ВПЛИВ КОНВЕРГЕНЦІЇ АНГЛОСАКСОНСЬКОЇ ТА РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ПРАВОВИХ СІМЕЙ НА РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті розкриті основні фактори впливу на правову систему України внаслідок конвергенції романо-германської та англо-саксонської правових сімей. Встановлено, що явище правової конвергенції тісно пов'язане з процесом глобалізації та взаємодією держав у різних сферах суспільного життя. Підкреслено, що знаходячись у постійній, вимушеній взаємодії, правові сім'ї здійснюють взаємний вплив. У роботі визначено поняття конвергенції англо-саксонської та романо-германської правових сімей. Під нею розуміється процес взаємодії між правовими сім'ями або їх складовими, що призводить до підвищення взаємозв'язку та узгодженості в правовому регулюванні суспільних відносин. Встановлено, що конвергенція може здійснюватися у чотирьох основних напрямках: 1) формування правових систем змішаного типу; 2) розвиток регіональних правових систем; 3) уніфікація міжнародного права; 4) трансформація права «самобутніх» країн, право яких традиційно пов'язується з конкретною правовою системою. Відповідно, конвергенція романо-германської та англо-саксонської правових сімей може сприяти як формуванню правових систем змішаного типу, так і регіональних правових систем (наприклад, правова система ЄС).

У роботі проаналізовані можливі позитивні та негативні наслідки правової конвергенції англо-саксонської та романо-германської правових сімей, що можуть вплинути на правову систему України. До позитивних наслідків було віднесено: збільшення юридичної стабільності; посилення міжнародного співробітництва; підвищення ефективності системи юстиції; стимулювання економічного зростання; підвищення рівня захисту прав та свобод громадян; розвиток правової культури. Серед негативних наслідків конвергенції виділені: втрата національної ідентичності та автентичності; втрата чи обмеження суверенітету; неможливість реалізації усіх прийнятих стандартів; потенційне зниження прийнятих стандартів до мінімуму.

Ключові слова: конвергенція, правова система, Англосаксонська правова сім'я, Романо-германська правова сім'я, українська правова система, самоідентифікація української правової системи, євроінтеграція.

Актуальність дослідження. Захоплення ідеями глобалізації та універсалізації суспільних відносин на міжнародному рівні, спонукає світову спільноту до пошуку та формування спільних рис у багатьох соціальних процесах – економічних, культурних, політичних тощо. На підставі глобалізації формується світова модель життєтворчості, яка призводить до зближення, на перший погляд, далеких систем, що мають дуже незна-

чну кількість спільних рис. Однак, знаходячись у постійній, вимушеній взаємодії, подібні системи поступово зближаються, впливаючи одна на одну. Означений вплив, в залежності від системи, може мати різні назви, зокрема, уніфікації, акультурації, асиміляції тощо. У разі ж наближення, взаємопроникнення та розвитку подібних рис у правових системах науковцями найчастіше застосовується термін конвергенція.

Одним із академічних прикладів поступової конвергенції правових систем виступають правові системи країн Європейського Союзу. Водночас не слід відкидати більш сповільнене, але наявне зближення в окремих рисах правових систем держав, що долучаються до міждержавних інтеграційних об'єднань. Зокрема, до таких відносять Організацію Американських держав, Союз Незалежних Держав, Шанхайську організацію співробітництва, Асоціацію країн Південно-Східної Азії, Митний та економічний союз Центральної Африки [1] тощо. Згуртовані на тлі економічного співробітництва, ці об'єднання поступово розширюють питання впливу з економіки на соціально-політичні процеси держав-учасниць. Означене неминує призводити до створення уніфікованих норм, які інтегруються до правових систем країн-учасниць, створюють спільні риси, зближаючи їх.

Україна, закріпивши в Конституції незворотність європейського та євроатлантичного курсу, обрала формування власної правової системи у контексті європейських цінностей та стандартів ЄС. Спостерігаючи за євроінтеграційними процесами в Україні, вже можна говорити, що обраний шлях веде до наближення всіх основних складових правової системи України до рис, характерних для правової системи Євросоюзу. При цьому, правова система ЄС поєднує в собі риси двох домінуючих систем – англо-саксонської та романо-германської [2, с. 85], що обумовлює особливості її розвитку та зміни у правових системах країн, які є потенційними кандидатами на членство в Європейському Союзі.

Відповідно, слід визнати, що перспективи вступу нашої держави до Європейського Союзу вимагають більш детального аналізу особливостей, притаманних правовій системі ЄС на тлі конвергенційних процесів між романо-германською та англо-саксонською правовими сім'ями. Зближення цих систем має цілу низку і позитивних і негативних наслідків, до яких має бути готовим українське суспільство у світлі євроінтеграційних процесів.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Спектр досліджень розвитку правової системи України на сьогоднішній день достатньо широкий. Теоретичним аспектам стану та тенденціям її розвитку присвячені роботи Л. Богачової, В. Бажанова, Я. Дячишина, А. Кудін, О. Макеева, Н. Онищенко, О. Петришина, Н. Пильгун, П. Рабіновича, М. Хаустової та ін. Зміни правової системи України в умовах необхідного вступу до ЄС розкриті в роботах Я. Ліховицького, Л. Луця, К. Трихліб,

Л. Удовика, І. Яковюка. Однак, тут слід звернути увагу на те, що науковці висвітлюють лише окремі грані таких змін відповідно до предмету власних досліджень, не вдаючися до системного аналізу процесів конвергенції в правовій системі ЄС та її наслідків для правових систем країн-учасниць.

Більш предметними є роботи вітчизняних та зарубіжних дослідників, які стосуються змін правової системи України в контексті глобалізації та розвитку романо-германської й англо-саксонської правових сімей. Зокрема, проблемам правових систем в умовах глобалізації присвячені дослідження А. Бірюкової, В. Липник, М. Хаустової, Л. Удовика. Особливості системи права у романо-германській правовій сім'ї визначені в роботі В. Шагненка [3]; окремі проблеми типології української правової системи наведені у доробку В. Чукаєвої [4]. У контексті нашої проблеми також слід відмітити низку робіт А. Кудін [5; 6], що характеризують розвиток англо-саксонської та романо-германської правових сімей та їх вплив на правові системи світу взагалі та України зокрема.

Проте, зазначені вчені безпосередньо особливості впливу конвергенції романо-германської та англо-саксонської правових сімей на правову систему України в умовах сьогодення не аналізували.

Формулювання цілей статті. *Мета статті* полягає у формуванні єдиного розуміння конвергентних факторів, які впливають на українську правову систему в контексті зближення англо-саксонської та романо-германської правових сімей.

Виклад основних положень. Приступаючи до аналізу процесів конвергенції у англо-саксонській та романо-германській правових сім'ях, необхідно відмітити, що одним із вагомих факторів активізації конвергенції цього типу виступає процес глобалізації. Глобалізація активізує процеси конвергенції правових систем, оскільки зростання міжнародних взаємозв'язків та інтеграція країн у глобальну спільноту, спонукає до адаптації та гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами і принципами. Саме завдяки глобалізації національні правові системи стають більш схожими або зближеними у своїх принципах, нормах та підходах до правотворення та правореалізації.

В якості механізмів, які підкреслюють зв'язок між глобалізацією та конвергенцією можна віднести: укладання міжнародних угод та конвенцій, поширення впливу міжурядових міжнародних організацій, зростання ролі міжнародного права та прецедентів міжнародних судів, поширення ідей та цінностей, які потребують захисту. Відпо-

відно, логічною особливістю процесу глобалізації виступає формування все більшої кількості міжнародних об'єднань, до яких залучається все більша кількість країн, що сприяє закономірним змінам у їх правових системах. І ці процеси не тільки заохочуються на рівні міждержавного співробітництва, але й закріплюються в якості «*jus cogens*» як, наприклад, принцип співробітництва держав, закріплений у статуті ООН. Отже, конвергенція правових систем виступає закономірним результатом добровільного співробітництва і об'єднання держав для підтримки та задоволення їх інтересів у реалізації міжнародних відносин різного характеру (забезпечення безпеки, загальної поваги до прав людини, розвитку економічної, культурної, торгівельної, науково-технічної та інших сфер).

Ключовим поняттям у зазначених процесах стає саме добровільність, оскільки держави з доброї волі на підставі принципу суверенної рівності у міжнародних відносинах обирають свій шлях у формуванні власної правової системи, беручи на себе зобов'язання щодо сумлінного виконання міжнародних зобов'язань шляхом їх інтеграції до власної правової системи. Найчастіше вступ до міждержавних інтеграційних об'єднань сприймається як суто позитивний аспект зовнішньополітичної діяльності держави, який сприяє розвитку та удосконаленню всіх систем суспільства. Однак, як і будь-якого процесу, у конвергенції правових систем є позитивні та негативні аспекти, які необхідно дослідити.

Аналіз наукових досліджень [7; 8] дає нам можливість дати поняття конвергенції англо-саксонської та романо-германської правових сімей як процесу взаємодії між цими сім'ями або їх складовими, що призводить до підвищення взаємозв'язку та узгодженості в правовому регулюванні суспільних відносин, проявляється у поступовому формуванні толерантності та схожості між ними.

О.В. Волошенюк, аналізуючи процеси конвергенції у правових системах визначає, що вони знаходять свій прояв у чотирьох основних напрямках: 1) формування правових систем змішаного типу; 2) розвиток регіональних правових систем; 3) уніфікація міжнародного права; 4) трансформація права «самобутніх» країн, право яких традиційно пов'язується з конкретною правовою системою [7, с. 128]. З огляду на висвітлену позицію, конвергенція романо-германської та англо-саксонської правових сімей може сприяти формуванню змішаних правових систем, які утворюються локально (наприклад, історично у Шотландії).

А може слугувати і розвитку регіональних правових систем, як ми бачимо, на прикладі формування самобутньої правової системи ЄС, яка увібрала в себе особливості як романо-германської, так і англо-саксонської правової сім'ї.

Г.Ю. Лук'янова стверджує, що зв'язок і взаємодія між романо-германською та англосаксонською правовими сім'ями стає найбільш очевидним у рамках права Європейського Союзу. Ці дві правові системи розглядаються як основа для встановлення спільних європейських стандартів, які формуються на основі загальноєвропейської та західної правової культури. Процес європейської правової інтеграції базується на зближенні цих правових систем. Важливим фактором, який сприяє цьому зближенню, є тісний контакт та співпраця між країнами-учасниками різних правових систем в ЄС. У цьому процесі кожна з цих правових «сімей» впливає постійно одна на одну, виконуючи схожі організаційні, технічно-юридичні та соціально-політичні функції [9, с. 8]. При цьому формується явище так званої когерентності, коли відмінності між правовими системами при регулюванні однотипних правових відносин незначна.

Аналізуючи механізм правової конвергенції, запропонований С.В. Васильєвим [8], бачимо, що автор відносить до нього принципи процесу конвергенції, об'єкт конвергенції, її суб'єктів, засоби, форми та види юридичної конвергенції. Не поринаючи у наукову дискусію щодо точності запропонованої структури, звернемо увагу безпосередньо на засоби юридичної конвергенції. На думку науковця, вони представляють собою «правові та неправові явища, що мають діяльно-інструментальний характер, за допомогою яких реалізується процес правової конвергенції» [8, с. 20]. Обираються такі засоби в залежності від мети та об'єкта правової конвергенції безпосередньо суб'єктами правової конвергенції. Загальновідомо, що саме від обраних засобів правової конвергенції, отриманий результат може бути як позитивним, так і негативним для суб'єктів правової конвергенції і, відповідно, представлених ними правових систем. Отже, конвергенція, як і будь-яке явище може мати позитивні та негативні наслідки.

Позитивними наслідками правової конвергенції Англо-саксонської та Романо-германської правових сімей можна вважати:

– тяжіння до збільшення юридичної стабільності, яка формується на підставі уніфікованих норми та стандартів, що підвищує рівень взаємодії між країнами у різних сферах;

– посилення міжнародного співробітництва через збільшення спільних ініціатив та зменшення кількості правових обмежень у різних сферах правового регулювання;

– підвищення ефективності системи юстиції у зв'язку з впровадженням в неї єдиних стандартів якості та ефективності;

– стимулювання економічного зростання шляхом спільного (чи схожого) нормативного регулювання сприятливих умов для бізнесу та інвестицій;

– підвищення рівня захисту прав та свобод громадян: При зближенні правових систем може підвищуватися рівень захисту прав людини та громадян, оскільки встановлюються спільні стандарти для всіх учасників;

– підвищення рівня правової культури шляхом обміну досвідом та найкращими практиками між різними системами, що веде до підвищення правової культури взагалі та, що важливо, у публічному секторі зокрема.

Відповідно, ці позитивні наслідки правової конвергенції підвищують рівень співпраці між країнами, забезпечують більш ефективну систему правосуддя та сприяють захисту прав і свобод людей.

Водночас, хоча конвергенція англо-саксонської та романо-германської правових сімей може мати свої позитивні сторони, вона також може призвести до деяких негативних результатів та ризиків, у тому числі в ході процесів євроінтеграції, а саме до:

1) втрат національної ідентичності та автентичності через зникнення чи зменшення унікальних особливостей та культурних аспектів, які раніше відображалися у національному законодавстві;

2) неможливості реалізації усіх прийнятих стандартів у країнах, які мають нижчий рівень економічного, культурного розвитку або володіють іншими специфічними особливостями. Це також може визначатися населенням чи управлінським сектором як несправедливість, коли стандарти, які встановлюються на міжнародному рівні, не враховують контекст і потреби окремих країн чи регіонів.

3) втрат чи обмежень суверенітету країн, оскільки міжнародні (регіональні) стандарти та правила можуть бути нав'язані без належного врахування внутрішніх потреб і варіацій кожної конкретної національної системи.

4) потенційного зниження прийнятих стандартів до найменшого загального мінімуму, що може

знижити рівень захист прав людини та соціальних стандартів.

Окреслені негативні наслідки конвергенції правових систем варто урахувати при розробці та впровадженні міжнародних стандартів та при взаємодії між різними національними правовими системами.

На нашу думку, найважливішою проблемою з перелічених виступає проблема втрати правовою системою національної ідентичності. Це питання як ніколи є болючим для України та українського народу у світлі повномасштабного вторгнення з боку росії з її прагненням знищення української національної ідентичності у всіх сферах суспільного життя.

Саме тому неможливо не погодитися з позицією С.М. Скуріхіна [10, с. 303] відносно того, що до обов'язкових умов сучасної правової конвергенції (і в тому числі зближення правової системи України з правовою системою ЄС) слід відносити: взаємоповагу до суверенітету держав; визнання рівноправності сторін-учасниць конвергенції; визнання та врахування особливостей правової культури та відмову від правової експансії.

Висновки. Таким чином, досліджуючи вплив конвергенції англо-саксонської і романо-германської правових сімей на розвиток правової системи України в умовах євроінтеграції, ми прийшли до висновків, що:

– конвергенція англо-саксонської та романо-германської правових сімей є процесом взаємодії між цими сім'ями або їх складовими та призводить до підвищення взаємозв'язку та узгодженості в правовому регулюванні ідентичних суспільних відносин, проявляється у поступовому формуванні толерантності та схожості між ними;

– результат правової конвергенції залежить від обрання конвергенційних засобів, що може сприяти формуванню як позитивних, так і негативних наслідків правових систем-учасниць процесу конвергенції;

– при реалізації правових і неправових процесів, які сприяють різним проявам конвергенції правових систем необхідно прогнозувати та враховувати можливі негативні наслідки конвергенції правових систем;

– з метою попередження негативних наслідків правової конвергенції до обов'язкових її слід відносити: взаємоповагу до суверенітету задіяних держав; визнання рівноправності сторін-учасниць конвергенції; врахування особливостей правової культури та відмову від правової експансії.

Список літератури:

1. Тихончук Л.Х. Міждержавні інтеграційні об'єднання як інструмент регулювання міжнародних торговельних відносин. *Державне управління: удосконалення та розвиток*: Електронний журнал. 2017. № 11. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1144>
2. Форманюк В.В. Система джерел права Європейського Союзу. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 2. С. 83-88.
3. Шагненко В.П. Особливості системи права у романо-германській правовій сім'ї. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2013. № 6-1. Том 1. С. 88-91.
4. Чукаєва В.О. До проблеми типології правової системи сучасної України. *Juris Europensis Scientia*. 2020. № 4. С. 20-24
5. Кудін А. Сучасний стан розвитку правової системи України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Випуск 2. Т. 3. С. 4-10;
6. Кудін А. Роль Англосаксонської правової сім'ї у розвитку правових систем світу. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Випуск 4. Т.2. С. 26-37.
7. Волошенко О. В. Процеси конвергенції в сучасних правових системах. *Форум права*. 2009. № 3. С. 123–128. URL: Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-2/09vovcpc.pdf>
8. Васильєв С.В. Механізм юридичної конвергенції. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 17-22.
9. Лук'янова Г.Ю. Залежність компліментарності праворозуміння від гетерогенності джерел права. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 4. С. 3-12.
10. Скуріхін С. М. Морфологія і динаміка правової культури : навч. посіб. /С. М. Скуріхін. Одеса : Фенікс, 2020. 314 с.

Novikova M.M., Zvarych R.V., Druchek O.V. THE IMPACT OF THE CONVERGENCE OF ANGLO-SAXON AND ROMAN-GERMANIC LEGAL FAMILIES ON THE DEVELOPMENT OF UKRAINE'S LEGAL SYSTEM

The article outlines the main factors influencing Ukraine's legal system due to the convergence of the Roman-Germanic and Anglo-Saxon legal families. It establishes that legal convergence is closely linked to the process of globalization and state interaction in various spheres of public life. Emphasis is placed on the mutual influence exerted by legal families through constant and compelled interaction. The work defines the concept of convergence between the Anglo-Saxon and Roman-Germanic legal families as the process of interaction between legal families or their components, leading to increased interconnectedness and coordination in regulating social relations. It identifies four primary directions in which convergence can occur: 1) the formation of mixed-type legal systems; 2) the development of regional legal systems; 3) the unification of international law; 4) the transformation of the law of "indigenous" countries traditionally associated with a specific legal system. Accordingly, the convergence of the Roman-Germanic and Anglo-Saxon legal families can contribute to the formation of mixed-type legal systems and regional legal systems (e.g., the legal system of the EU). The study analyzes potential positive and negative consequences of the legal convergence between the Anglo-Saxon and Roman-Germanic legal families that could impact Ukraine's legal system. Among the positive consequences are highlighted: increased legal stability; enhanced international cooperation; improved judicial system efficiency; stimulation of economic growth; heightened protection of rights and freedoms of citizens; and the development of legal culture. Identified negative consequences of convergence include: loss of national identity and authenticity; loss or limitation of sovereignty; the impossibility of implementing all adopted standards; potential reduction of standards to a minimum.

Key words: convergence, Legal System, Anglo-Saxon legal family, Roman-Germanic legal family, Ukrainian legal system, self-identification of the Ukrainian legal system, European integration